

M-543- .T.

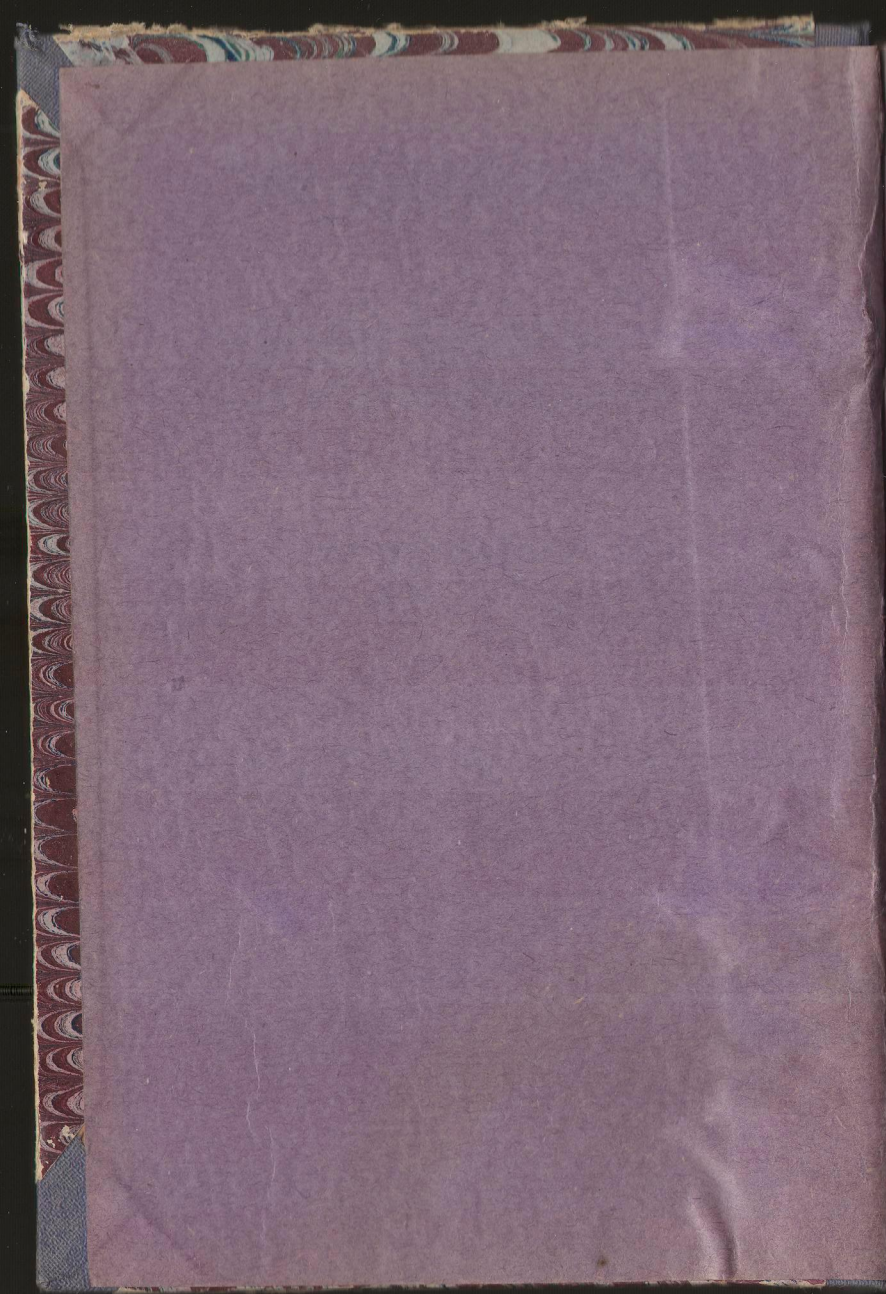
A556880

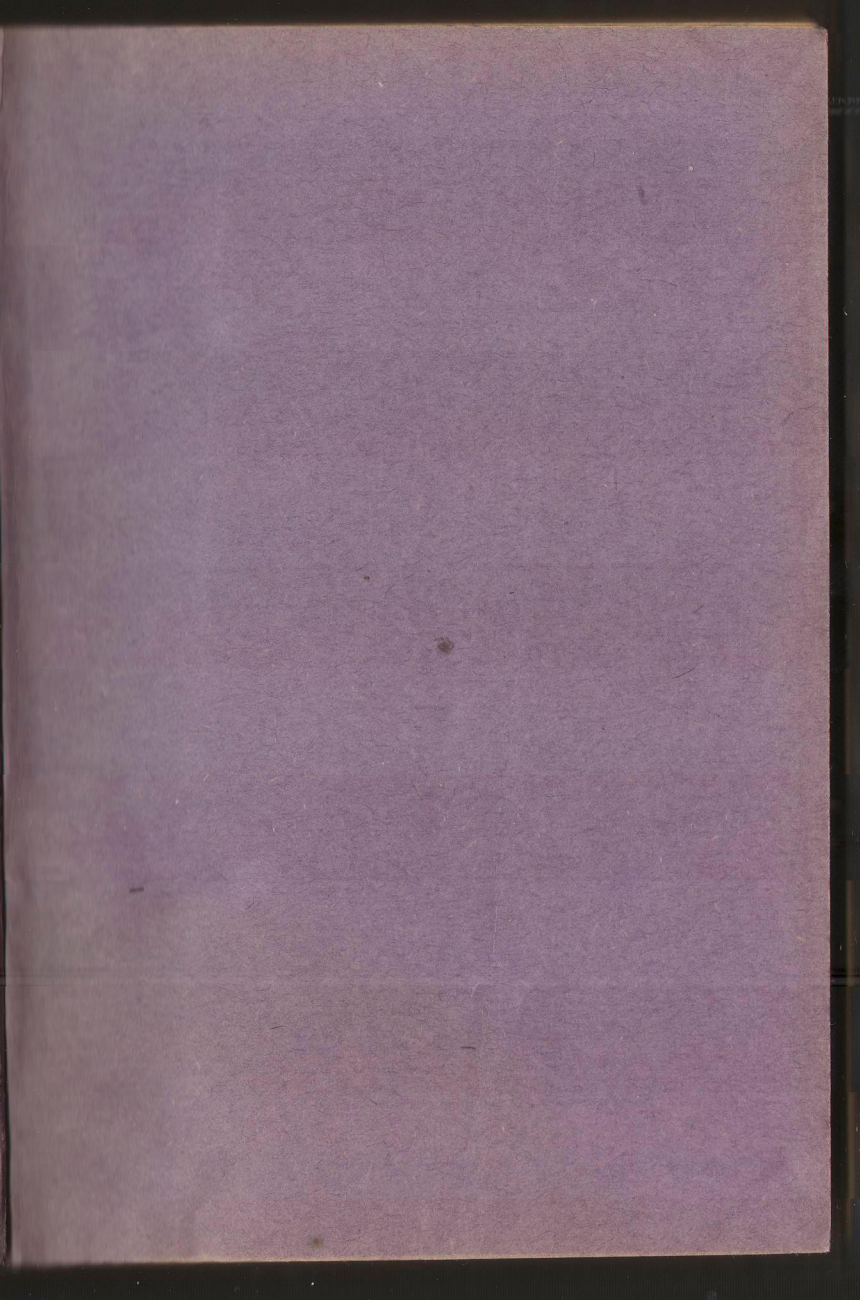
V.N. Karazin Kharkiv National University

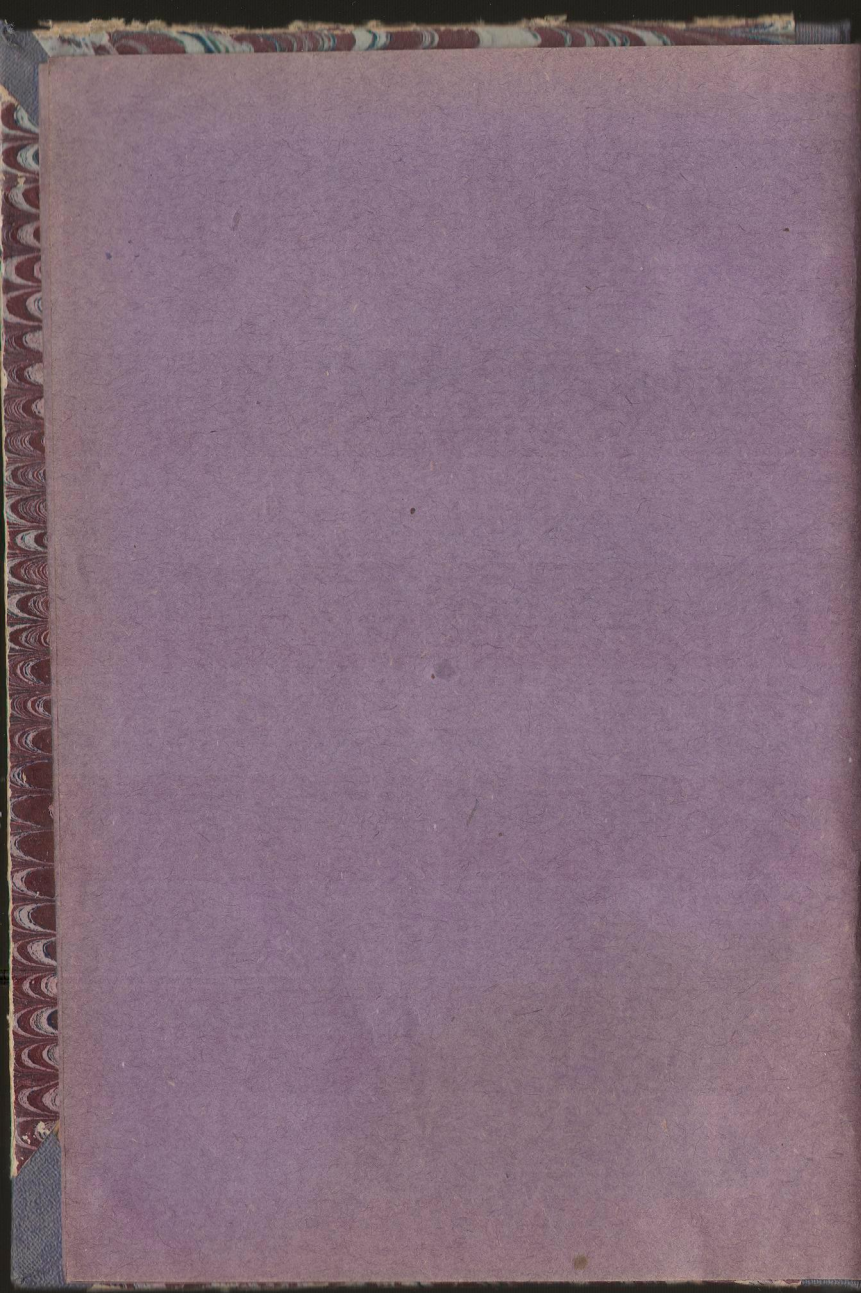

01062198

7

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.
IV.

Збіг

3

1154

к72

ТВОРИ
АМВРОСІЯ МЕТЛИНСЬКОГО
i
МИКОЛИ КОСТОМАРОВА.

ВИДАНЄ ДРУГЕ.

Накладом товариства „Просьвіта“.

У ЛЬВОВІ, 1914.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

Друковано 5000 примірників.

Ціна оправного примірника 1 К 60 с,
в красній оправі 2 К.

(129)
Центральна наукова бібліотека
ХНУ ім. В.Н.Каразіна

інв. №

A556880

№2

ТВОРИ
АМВРОСІЯ МЕТЛИНСЬКОГО.

Амвросій Метлинський.

АМВРОСІЙ МЕТЛИНСЬКИЙ.

Амвросій Лукіянович Метлинський уродився 1814-ого року близько Гадяча, міста полтавської губернії, в небогатій дворянській сім'ї. Найперше учився в гадяцькій школі повітової під проводом українського письменника Михайла Макаровського, автора поем «Наталя» і «Гарасько», потім в гімназії і університеті в Харкові, де всі чотири літа своєї університетської науки провів в домі Артемовського-Гулака. Скінчивши студії, займав якийсь час місце університетського бібліотекаря, а на поручення Артемовського зістав ад'юнктом - професором російської літератури в харківському університеті. Задля поратowania хирного здоров'я (недуги легких) тай задля дальших студій подав ся в році 1848. о висилку за границю, до Італії або Німеччини, але йому відмовлено по причині пануючої тогди в західній Європі революції. В р. 1851. поставлено його ординарним (звичайним) професором київського університета, де пробував до р. 1854., почім вернув ся на давню свою катедру в Харкові. В р. 1858. прилучила ся до тілесної його недуги ще й душевна, гіпохондрія, він усунув ся з людського товариства і пішов в відставку. Остатні літа свого життя провів відлюдно на полудневім березі Крима, в Ялті, де і умер 14. (26.) червня 1870. року від рани, заданої власною рукою.

Метлинський з причини слабого здоров'я не міг ані багато напружати ся при науковій праці ані мати довгих і голосних викладів. Помимо того він своїми викладами а ще більше домаганем від студентів, щоби займали ся письменними вира-

вами літературними, і відтак розбиранем тих вправ з'являв дуже хосенну діяльність дидактичну. Особливо ж визначався він своїми чисто людськими прикметами. Він був взірцем праці, простоти, честности, добрости. Остаючися ціле жите нежонатим, обертав свої доходи в більшій частині на удержані своєї родини та на підмогу убогої молоді. Студенти горнулися до нього як до батька. Найбільше ж рад був тим Українцям, щоб збирали або любили народні пісні: по-при студентах приходили до нього також кобзарі і співали українські думи.

Метлинський став писати поезії при кінці 30-их років 19-ого століття і видав 1839. р. »Думки і пісні та ще дещо« з »замітками относительно южнорусскаго языка«. В р. 1848. видав »Южный русскій зборникъ«, де помістив твори п'ятьох українських писателів, в р. 1852. »Байки і прибайтки« Льва Боровиковського, та в р. 1854. важний збірник (около 800) народних пісень під заголовком »Народныя южнорусскія пѣсни«.

На своїх поезіях підписував ся Амвросій *Могила*; він і був »поетом могил«: »розкривав могили, начинені трупом, і сумовитий приглядався руїні колишньої слави народної,« був отже подекуди неначе предтечею Шевченка. Сумний тон его поезій походить мабуть не тільки від его особистого сумного настрою але і від тогдішнього положення українського языка і народу. В своїх »Замітках« він висказав гадку, що українсько-руська мова »з дня на день забуває ся і мовкне та прийде час, що забуде ся і умовкне і слова її може тільки в сумних піснях долетять до потомства«. Відради шукав то в Славянщині то в православнім царю, покладаючи на него деякі надії і для свого народу.

І. ДУМКИ І ПІСНІ.

І. ПЕРВОТВОРИ.

Ой в полі могила з вітром говорила:
Повій, вітре, ти на мене, щоб я не чорніла;
Щоб я не чорніла, щоб я не марніла,
Щоб на мені трава росла та ще й зеленіла.

І. БАНДУРА.

Єремії Галці.

Кому як не тобі, рідкокоханку,
Отсю виспівував би я співанку?

Та чи ви вже, братця, не чували
Про старого козака співаку?
Вспомянім лиш його йому-ж в дяку!
Бо вже які й чули, позабували...

Про гетьмана чи про гайдамаку
Дід заспіває, в бандуру грає, —
Плаче бандура, мов оживає:
Жаль візьме дитину, візьме і бурлаку.

Його бандура, схоче він, завис,
Його бандура й вороном закрече,
Мов та дитина жалібно плаче...

Слези польють ся, серденько ние...
Де-ж ти дівав ся, та старий співаче?
Ой заспівай нам про життя козаче!

2. Д О В А С.

Будьте здорові, дядьки та братця!
А дайте лишень за бандуру узять ся,
Та на бандурі розіграть ся,
В старині-бувальщині покохать ся!

Ой не лізь, дядьку, в високії хати,
Бо там із тебе будуть глумовати!
Ой не лізь, дядьку, в панські хорони:
Там не чувати дідівської мови!

Возьми, дядьку, гострий спис,
Сядь на коня, тай у ліс!
Там на волі, на просторі
Скакати-мемо доволі;
Долі в полі спати-мемо,
Собі долі шукати-мемо!

За білії руки панянок нам не водити
От по тому гладенькому ніби скло помості;
Нам, братця, нам, братця, вже нам не ходити
Та до панів, до панів тих великих у гості:
Нам, братця, нам, братця, під конем троцити
Ворогів наших невірних проклятії кості...

Або в морі
На просторі
Цареві служити,
Славоньки собі шукати,
Ворога губити,
Та щоб наших було знати!

Гей, братця, гей, братця, то наша дорога,
А не місце тепле в панського порога!

3. З Р А Д Н И К.

Хто тебе, родину, рідний зневажає,
Хай той на чужині серця не має,
Та щоб до кого в горе притулити ся,
Та щоб було з ким горем поділити ся!

Хто свою віру, хто край свій покине,
Хай той без роду на чужині згине,
Згасне його око, душа почорніє,
Замре його голос, серце зотліє!

Він од Бога долі не знати-ме,
Тільки од Бога кари він ждати-ме!
Де він стане, де він гляне —
Й чорний ворон літати стане!

Хтось ворону його вкаже,
Заздалегідь уже скаже:
Отто ваша
Буде паша!

Як його злії кари карати-муть,
Батьки й малим дітям казати-муть,
З хрестом вони казати-муть з-тиха:
Оттак, діти, не дай Боже лиха!
Оттак, діти,
Не робіте!

Зрадник од людей ласки не знати-ме,
Сам він од себе в пущі тікати-ме;
Його рідне слово в піснї не гріти-ме,
Йому пісня в серці углем горіти-ме...

4. СТЕП.

Їдемо з батьком степом серед ночі,
То як мій коник заграє, заскаче,
Зараз чогось йому батькові в очі
Сльози навернуть ся, мов він заплаче...
»Чи не спитав,
Чого плаче
Він, козаче?«

Ох, чи знаєш, каже, хлопче,
Який степ твій коник топче?

»Щоб-ж він каже,
Коли зна вже?»

Хто тут бив ся, в степу мчав ся?
Хто втікав, кого лякав ся?

»Отже й чули,
Та забули...«

Чув, чиї отсе могили,
Чув, чого тут вовки вили?...

»Бач, від чого
Він, небого — «

Колись, мій синку, ми тії могили
Трупом та трупом начиняли;
Колись, мій синку, ми в тії могили
Злих ворогів було спати клали...

»Бач, од чого
Край могили
Вовки вили!«

5. КЛАДОВИЩЕ.

Дивлють ся з неба ясененько срібні зірки;
Мають-білюють над могилками хустки.
В тих могилках по-під чорними хрестами
Труни та труни все з козаками з молодцями.
Як то в Великдень засьвітять впершу сьвічки,
Як в усі дзвони вдарять, встають козаки;
В того шабляка при боці, той з батіжком;
А промеж ними вже дехто є й без чуприни...
Як отто вийдуть вони на сьвіт з домовини,
Гомін як в бурю і грім луною кругом:
Чи батьками отті Німці загнущались,
Що чуприни вражі діти одцурались?

Трохи й красчі були, й ею потішались!
Колись ею з України нечисть ми змітали,
Тільки що із головою її віддавали.

6. СПИС.

У батька є гострий спис,
А довгий спис, довгий, та не сяє!
Бо як на стінї повис,
Щось довго вже, в ділі не буває!
А мати як візьме спис
(Вона павутину їм змітає):
»Лихий його нам приніс,«
Батько каже, й сумно поглядає...
А сотник раз зирк на спис —
Як крикне, мов в серце спис встромив ся!
Вхопив, на коня, та в ліс,
І всю ніченьку в пущах носив ся.
Він в-ранці вернув нам спис:
Ману напустив (каже) біс;
І сам я не знаю, як сказив ся!
А батько мій і проговорив ся:
»Давно вже костей він не ламає!«
Е! бач (я на думці), чом не сяє...

7. ЧАРКА.

Є в нас, братця, чарка на полиці;
Та вона та чарка срібна, старосвітська.
В старину жили батьки в світлиці,
Й частували ею вони ціле військо,
І по повній козаченьки випивали,
Й наших батьків гетьманами наставляли.
Далі дужче й дужче вони гомоніли,
Поки вони на вороних та не сіли,

Далі на орду літали,
Орду тую побивали.
Срібна чарка по столові впять ходила,
Громадонька веселенька гомоніла...
Вже з якого часу нема того війська,
Позосталась тільки чарка старосьвітська.
Вже з якого часу немає й сьвітлиці,
А ще блищить срібна чарка на полиці.
Вже з якого часу всюди тихо, глухо,
А зосталась прокляту́щая сизуха.

Один козак позостав ся: серце ние, заниває,
Мов на серце сирий туман тяжко-важко налягає!
Як про військо він згадає,
Він по повній наливає,
Й за все військо випиває!
І куняє й випиває,
Й випиває і куняє,
Оттак віку доживає...

8. КОЗАК, ГАЙДАМАК, ЧУМАК.

На воронім коню їхав козак
Горою, долиною,
Промеж калиною;
Він розмовляв з милою дівчиною.
На своїх двох лісом йшов гайдамак;
Промеж ліщиною
Йшов він з дубиною,
З лісом гукав, з своєю родиною.
Чвалав за возом чумак неборак
Низом, травиною,
З своєю скотиною,
Тай балакав з лихою годиною...

Дівчино, прощай!
Гей, не гай ся! на ворогів, коню!
— Ох, прощай, козаче! та обороняй
Мати Україну й мене, її доню!

Дубино, махай!
Шукай, добувай мені долю!
Кого хоч, моя дубино, зачіпай:
В лісі, в пущах маємо ми свою волю

Синку, поганяй!
З нікчемного краю та до моря...
Почвалаємо ми на чужий лиш край:
Може в морі втонем, там не стільки горя.

9. КОЗАК ТА БУРЯ.

Як то в бурю по небові галас повстане,
В чорних хмарах так грядне, що страх!
І за хвилею винирне хвиля тай грядне,
Й озоветь-ся в лісах, на горах:
Чи не той то козак, що де стане,
І земля там потане?
Чи не той то козак, що де гляне,
І трава там зоване?
Чи по степові з вітром гарцює не той то козак,
Од якого тікає Татарин і Лях?
Чи не він то гука, перескакує гору й байрак,
І на вражі полки силе кару і жах?

Як же то в-ранці
В червоній хмарці
Сонце впливає,
Чи не з чужини
То до дівчини
Козак приїзжає?

Не одсувайте кватирки в вікні,
Не обступайте широких воріт,
І старі і дівки й молодиці!
Бо вже не грає козак на коні,
Бо вже не стогне земля од копит:
Вже умер чорнобривий, умер білолиций!
Як він вертав ся з краю чужого в свій дім,
Та як він їхав в долині,
Буря повстала, загуркотіло, і грім
Впав, повалив ся в долині!
Як розігнало ж ті хмари і геть понесло,
Глянуло сонечко, знову усе процьвіло!
Що-ж то в долині? чи дуб рясний ліг?
Ні, козаченько найкрасний поліг!..

Ю. ПІДЗЕМНА ЦЕРКВА.

Випитував я декого з старих,
Котрі ще Ляха й Унію видали,
Як діяло ся, що колись було..
А що, миряне, слухати б бажали?
Казав мені один чернець ось-так:
»У Києві всьому, всьому зачало:
Та і старий, старий же він козак!
Того ще й не було, те підростало, —
Давно, давно вже Київ панував:
Його церкви аж хмари зачіпали,
І шапку хочби хто йому здіймав,
Так далі слави вже йому нестало!
Та на Дніпрі ж таки була і Січ,
Так споминать не дуже б то пристало;
Та не к сьому таки наша і річ,
А річ про те, як церківця запала.

Поки жили козак, списи й шаблюки,
Не добував нічого даром Лях.
Вже стерпів і козак чимало муки,
Вмірав на палях він і в кайданах...
Так і в чужій крові пополюскав він руки,
Й попанував в лісах і по степах.
Далі — нестало списа і ручниці,
Прийшло ся здать і стіни і бійниці!
— Щоб міркувать! чи доля чи недоля
(Мовляв народові з ченців один),
Од Бога все... —

Аж сумно... далі з церквою шарах!
Пішли під землю дзвони, і пропали...
Тай доси, кажуть, як умре козак,
Гудуть ті дзвони, плачуть мов з печали,
А иншого, так диво! за життя
Ще на світі ті дзвони поминали...
Є чутка: вже не жди з того пуття,
Кого оттак ті дзвони поминали:
Таких без слави й жалю, як сьміття,
З-промеж людей смерть вічна вимітає,
Нема про нього на світі чуття,
Нема й могили — в землю западає!»

11. ДО ГОСТЕЙ.

Ми до гостей приязні хоч коли!
Кинем для гостя і плуг і воли.
Підем вказать йому стежку до хати,
З гостя ні за що не возьмемо плати;
Бо нам казали розумні батьки:
Божою ласкою овощ, садки,
Жито з пшеницею родить нам поле
Не для одних нас, на всякого долю.
Як чоловікові ми не дамо,
Бог покарає, самі помremo.

В сльоту, зимою ми приязні:
Стукне гость в перші чи в треті півні,
Встанемо, кинемо сон і роботу,
Встанем, відчинимо гостю ворота:
»Гостю! ночуй в нас, і постіль отсе,
Є і для коників, є в нас сінце...
Бач, який вітер мете і гукає!
Тільки не внось свого, гостю, звичаю...
Батько казав, що як свій оддамо,
Ми і дітки наші — пропадемо.»

12. ПІШЛИ НА ВТІКАЧІ.

Сьвітив місяць, сьвітив з-поза хмари...
Два козаки на кониках утікали:
Вони ж отто з України утікали,
Пильно з України мов від кари.

Дібрівонька над водою знай шуміла,
Щось Дніпр-воду дуже колихало:
Чи то вона, та діброва, гомоніла,
Чи козаки з Дніпром розмовляли?

»Не покидайте рідную, дітки, мати,
Не беріте далекого шляху;
Бо нікому на ворогів буде стати,
Бо достану ся Татару й Ляху!

Найдуть ворога на мене чорні хмари,
Лити-мете кров на чужім краю!
Мене вже ховати класти-муть на мари,
Спати-мете на тихім Дунаю!

Коли ж зїла уже ржа списи й шаблюки,
Вам огидло ходить за волами,
Зруйнували й віру вороги-гадюки, —
Не втікайте, козаченьки, са́ми!

Возьміть лишень нашу славу ви з собою,
Нехай буде про нас чути й за горами «...
Гомоніло, гуло над Дніпром-водою,
Тупотіло горами й долами.

13. ПОКОТИПОЛЕ.

В осені ми тряслись в таратайці в село:
Вже на нивах нічого тогді не було,
Тільки що покотиполе вітром несло.

Отто з дідом тряслись: воно все, бач, не пішки!
Сам покійник держав, далі дав мені віжки:
Тютюн винав, тай люльку повненько напхав,
Запалив, в зуби взяв, розкурив тай казав
(Коли схоче, розумно старий було каже):

«Ось послухай, малий! як що в серце заляже,
Коли хоч, щоб не визнав того чоловік,
Не кажи і билинці, не тільки що жінці:
Бо в жінок, знає сьвіт, дуже довгий язик...
А по моему, краще не мов і билинці!
Отсе раз! а ще й те, що від кари лихий
Не втече; таки Бог покарає сьвятий,
Хоч зайшов би, де й вітер не здума повіять...
Так, по моему, краще лихого й не діять!

В осені два товариші із заробітків ішли,
А один із них був чоловік не хороший:
Він товариша вбив, щоб загарбать його гроші.
То сподіяло ся, як жнива вже пройшли
І у полі з людей не було нікогосінько;
Як на поміч зарізаний кликав, стогнав,
Тільки вітер озвав ся, що в полі блукав,
І покотиполем мчав ся по ниві пустісінській.
Умираючи, їм він казав-завіщав,
Щоб од помсти не втік той лихий чоловік...

ТВОРИ А. МЕТИНЬСКОГО І М. КОСТОМАРОВА.

2

Центральна наукова бібліотека
ХНУ ім. В.Н.Каразіна

№2

От і другі жнива вже прийшли через рік,
Мужик з жінкою в полі якомсь запізнали ся.
Коли се мужикові причудив ся крик:
Покотиполе по полю з вітром котило ся!
Він із-першу злякав ся, далі засьміяв ся,
Тай не стерпів і жінці своїй він признав ся
(Бо вже в полі з людей не було нікогісінько):
Каже, кликав на поміч на ниві пустісінській...
Через три дні село уже знало, й не втік,
І від лиха не втік той лихий чоловік...
Бо в жінок, знає сьвіт, дуже довгий язик!«
Віжки в мене узяв, потрясли ся в село.
А на нивах скрізь пусто та пусто було,
Покотиполе вітром несло та гуло.

14. БАБУСЕНЬКА.

Старую бабусеньку згадаю!
Вона мене кохала:
піснями пеленала,
рідним словом кормила,
рідній мові учила, —
старую бабусеньку згадаю!
Згадаю старую сиротину!
бо вже її родину
давно взяла могила
і землею здавила,
й кропивою прикрила,
дощем-снігом змочила.

Бабусенька була сиротина:
бо вже її дитина,
щό цареві служила,
головоньку зложила,
в степену-полі заснула,
грому й вітру не чула...

Про козака вона співала :
як його мати проганяла,
діврівонька гомоніла ;
як його вона викликала,
з степу чутка летіла :
що він з вітром там грає,
його дощик вмиває,
розчісує його густий терен !

І про того козака співала,
про якого могила
з вітром говорила :
зозуленька над ним плаче,
його коник в степу скаче,
над ним чорний ворон кряче ;
кряче, налітає,
очи висмикає,
кровю запиває —
і про його бабусенька співала !

Та ще бабусенька згадала :
як зозуля кувала,
лихо віщувала ;
як чорная година
списи, шаблі трощила
і довгую чуприну
в крові помочила,
тай в глибокую могилу зарила.

Бабусенька мені співала,
мов осінь листя зривала
і в осоці шелестіла :
вже знав голос, бабусенька хрипіла ;
вона ж таки співала,
вона ж таки співала !

15. САМОТНІ СПІВЦІ.

Пойте, людіє, пойте.

Ой із моря глибокого
Крута скеля піднімає ся
Промеж хвилями одним-одна,
Тай у бурю не хитає ся.

Поверх каменя сіденького
Молоденький вяз видніє ся;
Він росте-цвіте одним-один,
Самотний сам зеленіє ся.

І рибалочка самісінька
І снує ся і виспівує;
На зелений вяз прилітує,
Діточки свої провідує.

Любо самотним жить на сьвіті,
Скеле, вязе і рибалочко.
Любо, любо... коли се гень-гень
Налітає чорна хмарочка.

Буря-хвиля розходила ся,
І на камінь напустила ся;
Розхитав ся, розшатав ся він,
З ним зелений вяз пішов на дно...

І рибалочка снувала ся,
Поки дуже притомила ся,
І в водицю опустила ся,
Відтіля вже не вертала ся...

Хай-же я вам нагадаю,
Гей, ви самотні співці,
Що нікчемнії для краю
Всі самотнії пісні!

Той пустив ся в сине море,
Той на темний чужий край;
Мов не вчули (щоб їм горе!),
Що мовляв розумний цар.

Є в нас віра, цар і мова,
І чимало нас Словен,
Все своє в нас; ну, чого вам
Ще шукати в бусурмен?

Гей ви злітайте ся хлопці співці:

Голоснійне заспіває стая!

Край не малий в нас, великий в нас цар!

Щоб була ж і пісня голосная!

Станемо корнем на рідній землі,

Міцно лісом, нас не зкине око!

Тільки брехню чужина прокричить,

Гряне пісня із Русі широко!

Скелями-валом вросли б нам, співці!

Були б ми царству вал замість плотини:

Нечисть, як вродить ся в иншій землі,

Не пустив би в край наш із чужини.

16. ДИТИНА - СИРОТИНА.

Як тільки гульк на сьвіт сьвята неділя,

То й стане зараз веселіший сьвіт,

І вийде сонечко, мов на весілья,

Червоне й гарне, як та рожа-квіт.

Дитина біля церкви смутна, тиха:

Хиба одній їй яке лихо?

Старе й мале до церкви знай пильнує,

Бо дзвін давно вже кличе: бов та бов!

Співає дяк, аж все сусідство чує;

З кадила дим по церкві вже пішов. —
Одним одна на улиці дитина,
Й старенькая на їй свитина.

Посипали вже з церкви чолсвіки,
Хлопята, молодиці і дівки;
Ось по дворах пішли старці, каліки;
Частують ся, кому кого з руки. —
Дитину щось ніхто не привітає
І на пиріг не закликає.

І сонечко вже піднялось, палає;
Пан зачинив вікно, мух вигнав, спить;
Хто лущить соняшник, оріх кусає,
А дехто так під хатою сидить. —
Дитина ж та по-під тином блукає:
Чи то й хатиночки не має?

В піску на сонці дівтора іграє...
В біленьких сорочках. Прийшло й воно...
Ніхто його і словом не займає,
Меж ними все собі одним-одно...
Чи мир тому мов травка зеленіє,
Кому мов сонце щастя гріє?

Он біля церкви впиють, бачу, дитина...
Перехрестило ся тай дальш бреде,
Тим шляхом дяк та домовина
Та піп з кадилом инколи іде...
Прийшло тай сіло собі на могилу,
А їх богацько зеленіло!

В вечерню дзвони вже людей скликали,
І аж по-за селом гуло: бов! бов!
Над гробовищем ластівки літали,
Вітрець на його з поля йшов...
Воно к землі, мов к рідній, прилягало,
З могилою мов розмовляло...

Й радесенька дитина уставала,
Мов рідних, батька й матінку, знайшла;
На сонечко вечірне поглядала,
Мов рідная там хатонька була...
А слізоньки ясенесенькі як скло
Кап, кап з очиць... і в церков йшло.

17. ДУМКА ЧЕРВОНОРУСЦЯ.

Все ся втихомирило, либонь заснуло...
Вже по вимощених улицах не грядотить,
Не лящить і голосний москаль: кипить, кипить!
Деколи гукне на банті, й понесе ся
Гук по городові, і мале жахне ся...
А ніхто не вештає ся і не гомонить,
Тільки з криш залізних дощ то капа, то дзюрчить...
Все ся втихомирило, либонь заснуло!

Край в сю пору згадує ми ся частенько,
Де густі луги, садочки зелененькі,
И хаточка з-меж них біліє ся панянкою,
І в садках, в гречках, в лісах пасіки і бджілки;
Де сьвятки з колядкою, весна з веснянкою,
І такі чудні казки, кумедні загадки;
Де дівчина із піснями, з чорними бровами,
Де жила старовина, поки жили батьки!

Хто тя, краю милий, хто по волі кине?
Хто к тобі з чужини, краю, не полине,
Із-за моря думкою, з-за гір голубкою?
В безрідного душа вяне, серце стине;
Полину ж к тобі хоч думкою-голубкою!
Тяжко-важко, тяжко-важко на чужині:
Чужина мя не родила і не колихала,
Мя не годувала, може й не бажала!

18. ГЕТЬМАН.

В туман зіроньки поховали ся,
І місяць у хмари заплив;
Річки дощовії снували ся,
Старий Дніпр шумів, гомонів.

Високо на замці в сю ніченьку
Наш гетьман вельможний стояв.
Чи він любував ся на річеньку,
Чи слухав, як дощ порошав?
Він голову сиву схилив як билину,
І пильно орлом позирав на Вкраїну.

»На сторожі мое ухо;
А все тихо, а все глухо!
Чи козак і кінь умер?
Чи орел без крил, без пер?
Вже край втихомирив ся: чую од моря до моря
Не пахне вже ворога дух,
Немає вже вражого трупу...
Як на гробовищах в ніч глузу,
Де смерть все розсипала в пух,
Все, чую, тихо од моря до моря...
Чи орел без крил, без пер?
Чи козак і кінь умер?
Все і тихо, все і глухо...
Даром на сторожі ухо!«

Прислухав ся, глянув ще раз на Вкраїну,
Схиливсь як билина і сам в домовину.

На замок дивлю ся: вже в ніченьку
Пан гетьман либонь не стоїть,
І сльози не каплють на річеньку,
Й не слуха, як дощ порошчить!...

У хмари зірки поховали ся,
І місяць заплив у туман,
Річки дощовії снували ся,
І Дніпр гомонів як гетьман.

19. СТАРЕЦЬ.

Вітрець передзимний, вохкий, холодненький
В діброві засохшим листом шелестить.
З торбинкою старець йде сивий, старенький;
Лист жовтий, червоний шумить, хрумотить.

«Колись-то (він шепче), за батька і неньки,
Возили в сю пору, складали стіжки...
Була тогді хата, садки зелененькі,
Сінце і скотинка, город і бджілки.

Умерли, пропала худоба, хатина, —
І по миру старцем пустили мене;
Схиляю головку як тая билина,
Усяк як чужого од себе жене.

Тиняюсь по селах, ночую край тину, —
Чужії і села і хати і тин;
Хиба може вітер в лихую годину
В степу поховає: не бовкне і дзвін!

В село причвалаю в неділеньку в-ранці, —
Одну мені радість ще Господь зберіг:
Дом божий — дом рідний для божого старця,
Задзвонять до церкви, то я на поріг.»

Вітрець передзимний, вохкий, холодненький
В діброві пожовклим листом шелестів...
Дзвонили до церкви; йшов старець швиденько,
Втомив ся, схилив ся, й на віки зомлів.

20. КОЗАЧАЯ СМЕРТЬ.

Посвячено Петру Петровичу Артемовському-Гулаку.

Сваты попоиша, и сами полегоша.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,
Як на Ляха козак налітав,
В нього спис запускав:
Там тихо по білому степові сивий
Туман розлягає ся,
Ясний місяць то із-за хмари погляне,
То в хмару ховає ся.
Степ-земля рідну й нерідну кров допиває;
А промеж трупами стогне, мов розмовляє:
То старий козак із сином віку доживає,
І порубаний з посіченим він розмовляє...

— Батьку, батьку! мені душно, мене пече,
В горлі засихає!

— »Синку, синку! біля мене все кров тече,
Водиці немає!«

— Батьку, батьку! хто по нас в степу заплаче,
Хто нас поховає?

— »Чуєш, синку? чорний ворон веть-ся, криче,
За дяка співає!«

— Батьку! із-за плечей мороз подирає,
В серці стине, стине...

— »Трупом вкрий ся, кровю вражою умий ся,
Й їх не трохи гине!« —

Оттак розмовляло, далі застогнало,
А далі й замовкло, тільки кров дзюрчала...

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів, —
Ворон крикав, літав
І спускав ся й на трупах їдав;

Чуєш, як і вітер засвистів, загомонів?
Плаче, оплакує козаків, своїх братів!
Кости по степах в пісках ховає,
Пісню поминальну співає..

21. ГУЛЯНКА.

Зреш на заповнені зраки и п'янімъ срдце имаше.

Вже не по першій пемо отсе чарці:
Так ізгадаймо про де-що ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло,
І гуркотіло, стогнало, ревла!

В чорних хмарах, чорних хмарах
З небом місяць і зірки,
Червоніють в чорних хмарах,
Грають, грають блискавки.
Гряк, і далеко загуркотіло!
Вітер схватив ся, і загуло!
В лузі, в діброві загомоніло;
Море поветало і заревло!

Тріскотня в борах, бо сосни вітр і грім стріляє;
Галас! грім і вітер землю й море бе, карає!

Вже не по першій пемо отсе чарці:
Так ізгадаймо про де-що ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло,
І гуркотіло, стогнало, ревла!

В село, на криші хат, в солому,
Чи од землі, чи то од грому,
Прожорливий лихий огонь прийшов:
На кришу з криші він, червоний, йшов
Як од овечки до овечки вовк..
Хто з-першу і кричав, далі замовк:

Пожар гарцював по селу дуже шумно;
Стояли, дивили ся люде, аж сумно!...
Земля стугонїла огонь гуготїв, і стогнало село:
Дим, вітер й огонь там боролись, трїщало, ревло.

Вже не по першій немо отсе чарці:
Так ізгадаймо про де-що ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло,
І гуркотїло, стогнало, ревло!

Текла червоная ріка,
Як Лях ішов на козака;
За ним, під ним, над ним
Огонь і кров і дим.

Шаблі брязчали,
Списи трїщали;

Трощили кістки копитами,
Мостили містки головками.
Скакали на вороному конї,
Стогнали долї в червоній крові...
І ручниці і лук пук, пук, пук, пук!
І то ворог то кїнь геґ, гуґ, геґ, гуґ!

Вже не по першій немо отсе чарці:
Так ізгадаймо про де-що ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло,
І гуркотїло, стогнало, ревло!

Нї! крик то ще не крик, який учує ухо,
І до якого мир привик.
Отто страшнійший крик, як тихо, глухо,
Замок язик, бо в серці крик...

І мовчки тихо, тихо

На мир находить лихо.

Як потухне сонце, крик такий по миру гряде,
І проснеть-ся, і з могил, щó спало в них, по-
[встане...

Отже й не весело, як то й не шумно...
Слухайте, братця, як тихо і сумно:
Бов!... то по мертвому бовкнуло в дзвін...
В церкву ходімо, Богові вдармо поклін!

22. ШИНОК.

Галас, гук і крик,
Аж трясеть-ся шинк!
Хто пісню заводить,
Далі й занявчить;
Із барил джюрчить,
Все ходором ходить:
Брязкотня чарок,
Шкваркотня люльок,
Тріскотня лавок,
Трясень-ся шинок!

Чи до утренні кличе то дзвін?
— Ні, то з мирян хтось теленька з похмілья!
Чи то по мертвому бовкнуло в дзвін?
— Ні, то вінчає піп, на весілля
Завтра збереть-ся ціле село...
Бач, в усі дзвони як загуло! —

Старий каже, що він сиротина,
Одним-один як в осінь билина:
Давно в його кат-ма жінки,
В його кат-ма й діточок,
Тільки й рідних, що шинок!
Нікому справлять поминки,
Нікому й весілля одбувать,
Окрім себе нікого ховать!

Не з-так старий: »Жінка є,
Є ще і дитина;

Та як випе, й жінку бе,
Плаче і дитина;
Тим він дома і не пе,
А в шинку з кручини!«
Хлопець каже: »Ще поки пора,
То й гуляй, кричи: тара, рара!
Старість швидко причвалає;
Хай же вона утікає,
Старість, навісна мара;
Крикнем, гукнем: трарара!
Батько дуже вже розумний,
Того дома в нас так сумно;
А в шинку не з-так розумно,
За-те шумно і не сумно!
За чуприну смерть хапа,
Йди з гріхами до попа;
У шинку не та пора,
Кричи, гукай: трарара!«

Чи не до утренні кличе то дзвін?
— Ні, то з мирян хтось теленька з похмілья!
Чи то по мертвому бовкнуло в дзвін?
— Ні, то вінчає піп, на весілья
Завтра збереться ціле село...
Бач, в усі дзвони як загуло! —

На дзвінниці гуло,
Розбудило село.

Зирк: червоний півень встав
На шинку, тай заспівав,
Вітер засвистів, і з півнем заспівав,
Чорне і червоне піря роздував...
Сонце встало; вже в шинку не гомоніло,
Бо щó гомоніло, все вже почорніло,
Почорніло, погоріло,
З вітром полетіло!

23. НІЧ.

Мені в памятку ніч, як
Сіли в човен старий — дяк,
Дяк та я, тай махнули.
Та і тихий лежав

Тогді Псло,
І гладенький блищав
Якби скло:

Верст за пять либонь чули,
Як шубовсне весло,
І мов срібні зірки
Заблищать крапельки,
І притихне впять Псло...
Дяк казав
(Бо читав

Вже книжок він доволі
І у церкві і в школі;
Бо на те вже і дяк,
Щоб книжки ті читать!) —
Він казав: Отже бач глибоченько на дні
Мов маленькі рибки
Ті ясенькі зірки?

Та ще з ними і місяць, вони не одні!
Воно й чудно, хто з розумом гляне!...
Отже он-що: як сніг на весні
Ще деньок поблищить, тай розтане;
Як трава в осени на землі
Зелененька, а завтра й зовяне;
Снігу літом, зимою трави вже немає,
Хоч де хоче нехай чоловік пошукає:
Колись сьвіт так зовяне, розтане!
А хто вмер, той устане, погляне:
Уже сонця немає,
І землі вже немає!

Тільки те, що він на світі діяв,
Коли доброго що там посіяв,
Зійде в небі й зіркою засвітить,
І до Бога стежечку освітить...
Хто посіяв лихо, тому лихо зійде:
Темно, темно... і до Бога він не дійде!
Йому вічно блукать,
Дарма раю шукать,
В серці пекло нести,
І літять і брести,
І брести і літять,
В серці пекло нести,
Дарма раю шукать,
Йому вічно блукать!

Отже, чув ти? божий світ розтане і зов'яне,
Як трава у-в осінь вяне, сніг весною тоне;
Хто що в світі діяв, в Бога ся зостане;
Бог так каже... як Він каже, так і стане!

24. ПОЖАР МОСКВИ.

Царство білого царя широко розлегло ся,
Од восходу до заходу сонця простягло ся;
Є там чимало місця для сили,
Місця чимало і для могили.
Тісно вже в Німця, тісно, і місця не раз
Для гробовища в його землі либонь нестало;
З силою-раттю йшов тогді Німець на нас,
Для гробовища рідную землю ми уступали,
І до землі аж Німців списками ми пригинали,
І в глибоченьких, рідних, біленьких снігах ховали.

Ще не далеко із миру утік
Пам'ятний Москві і мирові рік,
Як пів неба зірочка мітлою зостилала,
За гріхи по всіх усядах кару розмітала:

Француз із Німцем побратав ся, край наш псував,
Вішав і різав людей, церкви обдирав.

Як же цар загомонів, та як сипнули,
Як з усіх кінців гостей жарнули :

Самопали
Як ревнули,
Задзизчали
Кулі, кулі,
Засвістіли
Стріли, стріли,

І козацький гострий спис

В ребра ворогів поліз :

Як од коси покоси ворог до землі лягав,
Кровю чужую землю поливав і полоскав...

І козаків із могили в час той викликали,
Щоб уставали на поміч, Москву ратували :
Знову чубатий на конику в полі гасав,
Москву сьвятую із-під ворога визволяв.

І наших костей полягло
Тогді коло Москви чимало ;

Та так їх чимало було,

Що й воску на помин нестало !

Та щоб-ж, ми одну запалили їм сьвічку —

Про сьвічку такую ще й сьвіт не чував,

Яку ми спалили одну, невеличку

За тих рідні душі, хто нас ратував...

І Москва, як божая сьвічка, огнем заняла ся,

І Москва, як ворога кровю, огнем залила ся,

Як зірка з мітлою, щоб в небі стояла,

Пів неба червоним хвостом застилала ;

Вона гуготїла, вона клекотала,

Стогнала, трїщала, ревла і бурхала,

Як хмари та хмари із черева дим,

А в них гуркотїв з блискавками і грім...

Такую братам на поминки ми сьвічку
Для Бога спалили одну, невеличку;
Вона ж нам од Бога купила ізбаву,
З нас тяжкую кару зняла:
Із рідного краю, мов зірка мітлою,
Всю нечисть-чужину змела!

25. ВЯЗОНЬКО.

(Пісня.)

Ой, вязоньку молоденький,
Чому рано опадає,
Чому по полю літає
Твій листонько зелененький?
Та чи вже-ж то роса з неба не спадає,
Чи сонечко землю вже не пригріває?

А є вязи вже й старії,
А ще на їх зеленіє,
Й вітер по полю не сіє
Їх листки уже сухії:
Чи то вітер на їх одних з-тиха віє?
Чи їх роса поливає, сонце гріє?

»Ні, братіку! й мене роса мие,
Й мені сонце тепло посилає;
Не те, щоб долі мені немає!
Та в чужині серце мені ние...
Того-ж бо то і лист рано опадає,
Хоч, братіку, мене й вітер не хитає!«

26. ДОБРИЙ-ДЕНЬ.

Добрий-день!
Глянь, який усюди день:
Сьвіт вже в хаті й на дворі;

Вже зібрались косарі,
Та в клепала дзень, дзень, дзень!
Добрий-день!

Годі спать!
На роботу уставать
З-позаранку привикай,
Тай мене лишень не гай:
Бо пора й почастувать!
Годі спать!

27. ГЛЕК.

Посвячено Грицькові Основяненкові.

Йшов Глек Петро, уже пізенькою добою,
Від панотця, тай так балакав сам з собою:
»Ні, ні, панотче, ні! щоб помилив ся,
Та не в своїй я хаті опинив ся...
Ні, ні, сего не буде вже зо мною!...
Доба, бач, пізня... тай сею добою,
Хоч трохи, бач, і випив, сількось! дочвалаю
Таки до хати... вже і мріє із-за гаю!

Ось божії на небі зірочки,
Мов на Великдень в церкві сьвічечки,
Дна за другою блись та блись,
А далі всі і занялись!...

А онде й молодик! Здоров був, молодиче!
Еге, чи він то чує, як його хто кличе?

Заліз собі за хмару, тай куня! —
Та де се я? отсе іще пеня!

Он-там щось бованіє мов стіжки...

Так не стіжки... е, бачу, могилки!

Се гробовище, бачу! онде мріє

Й зелений хрест — старий там сотник тліє!

Та щó то був з його колись за чоловік!
І довго жив: таким дай Боже й довгий вік!

В неділю, в св'ято з-позаранку

Отсе ворота і оддзяпить:

Іди, іди, хто тільки втрапить, —

Є всякому горілки чарка,

И усе! Е, вже таких, мабуть, нема на св'іті!

Хоч, так-таки, перебери в усім повіті,

Хоч з свічкою шукай, нема таки, нема!

А вже у́ма того було в нього, ума!...

А осьдечки й Семен Патика.

Хоч голова була й велика,

Та розуму вділив Господь їй трохи:

Все жінки було слуха він Явдохи!

Чи до людей пійти, чи жито жати,

Чи то другая де яка робота:

Усім Явдоха вже розпоряжає!

Ну, так що вже не вийде було з хати,

Не тільки щоб без жінки за ворота:

Воно б то й чудно, а в людей буває! —

Е! не такий був Опанас Куліш:

То, бачить ся, лежить він в ліву руку...

Голінний вдав ся на усяку штуку:

Чи віз, чи колесо, чи то леміш

Полагодить тобі, або сокиру, —

До його йди: він вже такий... хоч що утне!

З біди нераз визволював він і мене,

Тай шли до його із усього миру!

А його жінка ще к тому й знахорювала,

Та так-так, що декому і помагала.

Побіля його і Юхим Стонога:

Так ні-завіщо згинув він, небога!

Поки не зстарів ся, було завзяття,

Була худобинка, і люде поважали;

А як на старість поховав він зятя
Й дочку, так таки те, що від печали,
Тай так — від чого, хто його вже знає —
Що-дня, сердега, він в шинок було чвалає...
Не те щоб сам він пив — він і людей частує —
Так, бач, було вже дуже часто чимчикує!

А далі ні-навіщо звів ся...

Зимою якось запізнив ся —

(Та і лиха ж була година!)

Закляк сердега в хуртовині..

Он-там, біля верби, Олекса Шпичка:

Русявий чоловік, а хата не величка,

І по сусідству жив — кумедний чоловік!

Ну так, що в вигадках пройшов його ввесь вік...

І видумав він на своїм віку чимало,

Та все за ним собі в могилу почвалало.

Отсе було сидить він в мене, або в кума, —

Всі торохтять, а він тихесенько... все дума!

А там, гляди! по своєму млин і змайструє:

»Та се не млин!« з розумних дехто було скаже;

»Ні, ні...« Москаль народові було толкує.

А млин тобі, як дьогтем він його підмаже,

Як піде було драть — і вігру мов не має,

Дере він, крилами як той орел махає!

Отсе майстри: »навчи, будь ласкав!« та з поклоном!

А він: »От Бог зна що! хиба воно так трудно?

Подумай лишень сам! хиба подумать нудно?

А вже навчить не вмію! бий хоч макогоном!«

Не тільки те, й узла по нашому не зв'яже,

А все по своєму: »На те і розум!« — було каже —

»Тче і паук, таку як батько, павутину!«

Таківський був! отже пішов у домовину...

В отсім кутку Ляпці: їх на селі

Було не трохи; отже всі в землі!

Один із них... Павло... так той аж в монастир
Пішов, до Києва, тай у ченці постриг ся :
Спасенний чоловік !... вже може й присвятив ся...
Як зйдуть ся було, та як почне псалтир —

Е, вже письмо, покійник, знав він дуже ! —
Воно, хто його зна, щó він таке читає,
Так слъози котють ся, й мороз всього проньмає...

А він собі чита, йому й байдуже !
Як в Київ раз пійшло наших з села чимало,
З ним бачив ся наш Федір Покотило :
» Не те (казав) вже і в ченцях, як то бувало !«
Уремя б то усе переробило !...

Всі полягли ! садки, ставки і хати,
Й діток покинули, хто був жонатий ! —
Тут матінка моя й покійник батько :
Од них малим зостав ся я, й мене
Приняв Михайло Квач, покійний дядько :
Його за те Бог в царстві спомяне !

Е, вже таких нема, вже вивелись меж нами !
Він з Запорожя був, та як було почне
Про старину... вже вивелись такі меж нами...
Він взяв мене, довів до розуму, женив...
Бог дав було й діток, та в свѣт пустив
Не на довго... і жінку розлучив зо мною...
Упять я на свѣті зостав ся сиротою...«

Так Глек старий балакав дуже, далї тихше,
А там замовк, схилив ся на могилу...
До церкви в-ранці йшли — до його, він не дише :
Взяли, тай положили в домовину.

28. СМЕРТЬ БАНДУРИСТА.

Утрудихся зовый, измолче гортань мой,
[буря потопа мя.

Буря вие, завиває,
І сосновий бір трощить;
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грядотить.
Ніч то углем вся счорніє,
То як кров зачервоніє!

Дніпр ^{св}клекаче, стогне, плаче,
Й гриву сивую трясє;
Він реве, й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе...
Грім що гримне, в берег грядє —
З пущі поломя прогляне.

Те не дивно, що так шумно,
Що раз-по-раз блись та гряд!
Те дивніш: співає сумно
Над Дніпром старий козак;
Пісня з вітром розлітає,
Мов той вітер братом має...

»Грім напусти на нас, Боже, спали нас в пожарі:
Бо і в мені і в бандурі вже глас замірає!
Вже не греміти-ме, вже не горіти-ме як в хмарі
Пісня в народі, бо вже наша мова гонає!
Хай же грім нас почує, що в хмарах кочує;
Хай наш голос далеко по вітру несе,
Поки вітром як лист нас з землі не стрясє;
Хай і Дніпр стародавній 'д нас пісню почує,
Поки він нас в море не внесе, не вкине,
Поки мова й голос в нас до-тла не згине!
Хай луною по степові голос іде,
І по пуцях Дніпровських меж звірям гуде!

Може зьвір, може й бір,
Степ та вітр, море й Дніпр,
Може хмара,
Грім і кара
І бандуру і мене
Козакові спомяне!

Як сивий степ біліти-ме,
Як чорний бір шуміти-ме,
Як зьвір в пущах ревіти-ме,
Як блискавка в хмарах-хмарах
Кровю заснуєть-ся,
Грім до-долу в карах-карах
Грякне, й все заньметь-ся,
І старий Дніпр в чварах-чварах
Встане й озоветь-ся:
Може і пісня з вітром ходити-ме,
Дійде до серця, серце палити-ме;
Може й бандуру ще хто учує,
Й серце зання і затоскує..
І бандуру і мене
Козаченько спомяне!»

Буря виє, завиває,
І сосновий бір трощить;
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грікотить.
Ніч то углем вся счорніє,
То як кров зачервоніє!

Дніпр клекоче, стогне, плаче,
Й гриву сивую трясє;
Він реве, й на камінь скаче.
Камінь рве, гризе, несе.
Грім що гримне, в берег гряне —
З хвилі бандура прогляне!

Запалало — і стемніло...
Застогнало в небесах...
Хлинув дощ... загомоніло
На горах, полях, в борах...
Старця й бандури немає,
Пісня по миру літає!

29. РОЗМОВА З ПОКІЙНИМИ.

Ой чому-ж ти не так сьвітиш, та ясне красне
[сонечко,

Як сьвітило колись мені в зеленім садочку,
Як сидів я меж рідними на травиці,
А край мене голубчики братця і сестриці?
Ой чому-ж ти, та сонечко, в далекій чужині
Не поглянеш, як дивилось мов янгол від Бога,
А тепера позираєш як вдовиця вбога?
Вітрець гудів тихесенько, шушукало листя;
Здавало ся, що прилітав наш дідусь за вістю:
Ой чи живі, чи здорові його милі внуки?
Бо не стерпів він із нами довгої розлуки.
І травиця-зелениця мов хвиля хитнулась,
То бабуси до онуків своїх на вернулась:
Чи всі, чи всі здоровенькі онуки маленькі?
Не стерпіла, не бачивши вона їх давненько.
І зрадувавсь дідусенько на садочок красний,
І нас братів, його онуків, соколиків ясних.
Зрадувалась бабусенька на трави шовковій,
И нас сестриці, її внучки, мої чорноброві,
Бо садили садок, травку вони й поливали...
»Годі йому з покійними весгі розмовоньку,
Повеселім смутненькую його головоньку.«
Так сказала ти, сестрице, та і заспівала;
А зо мною через тебе ненька розмовляла, —
Ненька, ненька старесенька, рідна Україна, —

І до мене промовляла, мов до свого сина!
Веселенько, жалібненько, сьмієть-ся, ридає,
А серденько до матінки так і припадає.
У всіх очи як ті зірки так і западали,
І до Бога вже молитву за родину слали...
Чому, чому, сонце красне, як на домовині
Сьвітиш смутно, невесело в далекій чужині?...

30. РІДНА МОВА.

Рідна мова, рідна мова!
Мов замер без тебе я!
Тільки вчую рідне слово,
Обізвалось мов сїмя,
Обізвав ся батько рідний,
Що умер за козаків;
Мов народ, учулось, бідний
Застогнав із-під Ляхів.

І здаєть-ся: кінь ретивий
Топче наших ворогів;
Й бачить ся: Дніпро спесивий
Спину гне з-задня човнів...
Понесли ся наші хлопці,
Зашуміла хвиля гень...
І при місяці й при сонці
Їдуть нічу, їдуть в день!

Було щастя, були чвари,
Все те геть собі пішло,
І як сонце із-під хмари
Рідне слово ізійшло.
Приняло козачі річи,
Регіт, жарти, плач, печаль;
Озоветь-ся як із Січи,
Стане сьміх і стане жаль.

II. ПЕРЕКЛАДИ.

А. ЛУНА ІЗ СЛОВЕНІЇ.

I. ІЗ ЧЕХІЇ.

1. НОЧНА РОЗМОВА.

(Із Челяковського.)

То не покрила ся жовтим листом
Долина, долиночка:
Руською ратьтю засипав то цар
Країну, країночку;
Край то широкий шведська земля
Од моря до синїх гір.
Там на горі, на сторожі, в ночі,
Козак не дріма, не спить;
Він на чотири сторони на всі
Пильненько поглядує;
З милою ратьтю-братами, смутний,
Щось він не розмовує;
Ні з місяченьком, що в небі, ясним,
Своїм побратимчиком.
Мову веде козак-ратник смутний
З сторонкою рідною,
З дальлю-Вкраїною, де його рід!...
Вкраїну випитує:
— Ох, ти скажи мені, мати, скажи,
Країно рідненькая!
Та чи ще на світі, ще чи здоров
Старенький мій батенько?

Чи моя жінка тужить по мені,
Чи дітки живенькі ще? —
Братік козаченька, вітер буйний,
Знявсь, засвистів, загудів,
Вісточку із України приніс,
І серце лоскоче вість
Рідною мовою: Ой, не тужи!
Ой, не тужи ти, козак!
На сьвіті батько старесенький твій,
І дітки живенькі всі;
І молоденькая жінка тебе
Кохає вірнесенько.
— Матінко, рідна сторонко моя!
Послуги вслужи мені:
Перша послуга — старому отцю:
Поклон мій та добра-ніч!
Друга послуга — то жінці моїй:
Щире коханья моє...
Третя послуга — то діткам моїм:
Благословення оддай!

2. МИЛОГО З МИЛОЮ.

То на зорі, на сьвітаньні було:
Не росинка капотіла з рожі-квіту,
А слізоньками дівчинонька-квіт
Заросила ся, умила ся раненько.
Тяжко та важко дівчина, смутна,
І частенько й глибоченько все вздыхає,
З милим коханком розмовує так:
»Ох нам лихо, мій миленький, ох нам лихо!
Нає розрізнить вже на віки хотять,
Батько й матінка тебе щось не злюбили,
З нелюбом йти мені в церкву велять!«

Козак вірний засмутив ся, далі каже :

»Ой ти, дівчино-голубко, не плач !

Не ламай рук білих, не вздыхай так тяжко !

Лучче порадьмо ся, серце моє,

Як втекти нам од біди лихої.

Є відсіля далеченько-он край ;

Там промеж горами озеро чимале,

Там островок і росте і цвіте,

Та в такій красі, що й вимовить не можна !

Темная ніченька вкриє село, —

Пару вороних я зараз осідлаю,

Та і пушу ся з тобою в той край,

Далі човник зробим, тай на остров дивний !

Не розрізняє ніколи зіма

Там з весною осінь, й нас там не розрізняють !

Жити-мем, вік доживати-мем, в двох...»

А дівчина козакові промовляє :

»Де-ж я, мій милий, возьму там садок,

Як покину грядочки, квітки червоні,

Батька і матінку як знайти там ?

Як знайти сестричок, дружечок миленьких ?«

— »Всюди, дівчинонько, знайдеш садок :

Бо ростуть-цвітуть квітки, де ти поглянеш,

І червоніють, де вмиєш лице ;

Буде нам за батенька там ясний місяць,

А за рідненькою неньку зоря,

Нам подружечки — усі зірочки...

Ти моя, я твій — до віку.»

3. СМЕРТЬ ЦАРЯ.

Зірочки погасли в ночнім небі,

В хмарах помутив ся ясний місяць...

Ніченько чорная, ніченько смутная !

Ти не вкривала, не засипала
Доли і гори сирими туманами,
Чорною тьмою густі ліси;
Руськую землю тяжкою смутою,
Темная ніченько, всю ти засипала,
Де тільки серце ще не умерло...

Там при морі, морі, де теплий край,
В славнім місті тай у Таганрозі
Плаче не ангел над домом божим опустілим,
Плаче цариця над царем похолоділим..
Тихо вона плаче, при тесовім смутнім ліжку,
Над мертвим тілом царя Богу наймилішого,
До усіх людей найласкавішого і найдобрішого!
І як річка тече, вона тихо плаче,
А за нею православні в один голос
Морем, що голосить в бурю й хвилю хвилею жене...
Море утихне, річка не стане, поки не висохне...

II. ІЗ СТАРОЧЕХІЇ.

(З Краледворської рукописі.)

1. БЕНЕС GERMANOV.

Ох ти, сонце, ох ти, сонце, чи ти жалостливе?
Що-ж ти, сонце, на нас сьвітиш, на людей бід-
[неньких?

Де наш князь, де наше військо, що нас ратувало?
Князь в Оттона, військо билось, в полі полягало!
Ідуть Німці, все Саксонці, довгими рядами
Із далеких он-тих сторон, що промеж горами.
»Оддавайте, небожатка, золото й пожитки;
Не дасте нам, так ми спалим вам двори й хатинки!
Наші хати попалили, золото забрали,
По дорозі в Троски пійшли, і товар погнали.

Годі, годі журити ся вам, люде селяне!
Під копитом чужих коней вже травка не вяне!
Уже вона підростає, щиро зеленіє:
З квіток вінок плетіть тому, хто несе надію!
Все змінило ся: вже швидко пора бути жниву,
Бо Бенес людей скликає Німців супротиву.
Брали, брали для ворогів і ціпи й оселі,
Із сел, із сел виходили в ліс гуртом під скелі;
Попереду усіх Бенес конем виграває,
За ним військо біжить, кричить, як море гукає:
»Помстим, побем усіх Німців, щоб нас вони знали!
Руйнували, плюндрували і карі не ждали!...«

Серце в них розлютовало ся, очі заблискали,
І оговеними стрілами на Німців запискали.
Травка густенькая, наші списи піднімали ся;
Ліс на ліс, ми на Саксонців тих злих напускали ся.
То не блискавки блискали, наші шаблі то блискали,
То не на небі греміло, наші списи то тріщали...
Коні як затупотіли й ми як загомоніли,
Зьвірі далеко-далеко тікали в ліса,
Птиці знялись, полетіли, геть-геть в небеса!
В гори, за гори, за птицею галає летів:
То розлітав ся наш крик, з брязкотнею шаблів!
Довго ті і другі як укопані стояли
На міцних ногах, мов ноги в землю повростали.
Коли на гору, де сперли ся Німці, як Бенес полине:
Де махне він шаблею — і кров там хлине;
Куди Бенес гляне — військо за ним гряне...
Лихий ворог полягає, і як трава вяне!
Тогді наші з гор каміння наламали,
Німців камнем побивали, добивали...
Щоб помилували, Німці жалібно кричали;
Так не милували, до останку забивали!

2. ОЛЕНЬ.

Бігав олень по горах,
По долинах, по горах,
В довгих та рясних рогах.
Ліс густий він роздирав,
Прудко по лісу скакав:
Для гущину й для дороги
В його рясні й міцні роги,
В його тонкі й гнучкі ноги.

Та на тиж-же горах
Парень ходив,
Лук і стріли в руках
Кріпких носив:
Стрілами блискав,
В ворога прискав!

Так немає вже його:
Лютий ворог на його
Вискочив, молотом блиснув,
Вдарив, до камня притиснув...
На три часті головка розбила ся,
Теплою кров'ю земля напоїла ся...
Застогнало сердечко в кожній дівчині;
Над тим парнем виріс дубочок в долині,
Рясно дубочок віти розпускає;
Олень за листям до них прибігає,
Ворон із лісу до них прилітає:
Олень край дубочка скаче,
На дубочку ворон криче.

3. СИРОТИНКА.

Ох ви ліси, темні ліси,
Ліси милетинські!
Чому се ви зелененькі

І зімою й літом?
Ой рада б же я не плакати,
Не мутити серця;
Так скажіть, добрі люде,
Хто б тут не заплакав? —
Де мій батенько миленький?
В могилу зарили!
Де добрая моя ненька?
Росте на їй травка!
Ні братика ні сестриці,
Розлучили з милим!

III. ІЗ СЛОВАЦІЙ.

ПІСНІ СЛОВАЦЬКІ.

(Із збірників виданих на сьвіт працею в Празі Коляра
і Срезневського в Харкові.)

Посвячає ся І. І. Срезневському.

1.

»Долино, долино,
Глибока долино!
Чи по тобі чутка
Дійшла до дівчини?«
— »Яка-ж тая, милий,
Яка чутка тая?
Може вже у тебе
Коханка другая?«
»Ні, ні! милішої
Од тебе не знаю;
Одно мені тяжко:
Тебе покидаю!«

Вийшов він за двері,
Сльози капать стали;
Капали на камінь,
Камінь пробивали.

Вийшов він за двері,
Очі утирає:
»Нехай тебе, мила,
Бог не залишає!

Хай і тебе, мамо,
Бог не залишає!
Мое ж серце щастя
Нехай забуває!«

2.

Горо, горо,
Горо дубова!
Ой, хто тебе рубати-ме,
Як на коні скакати-му?
Горо, горо,
Горо дубова!

Лучко, лучко,
Лучко зелена!
Ой, хто тебе косити-ме,
Як шаблею брязчати-му?
Лучко, лучко,
Лучко зелена!

Дівко, дівко,
Дівко-коханко!
Ой, хто тебе кохати-ме,
Як я в землі лежати-му?
Дівко, дівко,
Дівко-коханко!

3.

Біля церкви мостик
Гень-гень мріє,
А по йому травка
Зеленіє;
Травка та зелена
Не кошена...
Через мостик мила
Одвезена!
Хто її відвозив,
Хай кохає;
Тільки в моїх очах
Не 'бнімає...
Коли ж обнімає,
То хай в ночі,
Та щоб не боліли
Мої очі.

4.

Гой, гой, гой!
Кінь мій вороний
Вже не мій, вже не мій!
Гой, гой, гой!
Старий гайдамака
Його взяв, його взяв!
Гой, гой, гой!
І дівчину мою
Гайдамака узяв!
Гой, гой, гой!
Я до дому прийшов,
А дівчини нема!
Гой, гой, гой!
Вже дівчина моя
З гайдамакою спить!

Гой, гой, гой!
Я шаблюку знайшов
Та з шаблюкою в ліс!

Гой, гой, гой!
Я у лісі знайшов
Розбишаку свого!

Гой, гой, гой!
Я дівчину одняв,
Гайдамаку убив!

5.

Йшов весною я по полю,
Зеленім гайочку,
Пострічав ся з дівчиною
В зеленім віночку.

Ми в купочці розмовляли
До білого ранку;
Як сьвітати починало,
Кинув я коханку.

Йшов я селом край хаточки,
Вона закликає:
»Йди до мене, мій миленький!«
Двері відчиняє.

Я сказав їй, що мене кінь
Уже дожидає;
Вона ж мені ні словечка,
Сльози утирає.

6.

Доню мала вбога мати;
Не мала чим зодягати
І чим її прокормити,
Треба в найми відпустити.

»Мамо, мамо, моя мамо!
Не давай мене до пана;
Мені сумно в панських хатах:
Там усього так багато...
Будуть мною помикати,
Стануть з мене глузувати;
Всякий сіпа, пхає, лає,
Ніхто сорому не знає!«

Вийшов рік, ще й половина...
В Катерини вже дитина!
Йде вона доїть корову,
Веде з нею панич мову:
— Грицю! в мене вже дитина:
На кого я гріх прикину?
— Ні на кого на другого,
Як на мене молодого!

Того Гриця стара мати
Як питати, так питати:
— Скажи правду, Катерино,
Від кого в тебе дитина?
— Ні від кого від другого,
Як од Гриця молодого.

З війни Грицик поспішає,
Всіх панів попережає;
В усіх коні грають, скачуть,
Тільки в Гриця чогось плачуть...
»Хлопці, гей! мене не гайте,
Разом браму відчиняйте
На обидві половини,
Щоб побачить Катерину!«
— »Катерини нема в дворі,
Закопана в сирім полі.«
Він скік з коня! хапає ніж,

Хапа й другий, та і побіг,
Що є сили, до могили...
»Одним викопаю яму близенько,
Встромлю другий в своє серденько;
Хай ляже тіло поруч другого,
Душі ж обидві в Господа Бога!«

7.

На високій горі
Горять ясні огні.
Що за люде сидять
Край огнів, що горять?
Край огнів тих сидять
Пятьдесять розбишак.
А один із них старий,
Дуже він посічений:
»Мені з вами не жити!
Мою шаблю возьміте,
На двоє розколїте;
Острим кінцем голову зотніте,
Тупим кінцем землю копайте,
Могилу мені виривайте,
Мене старого поховайте.«

8.

Король войну замишляє,
Жінки, дівки зоставляє,
Самих хлопців забірає.
Один старим ся сказав,
К тому й синів він не мав;
Тільки мав він три дочки,
Три гарних голубочки.
»Найстаршая моя доне,
Йди на войну за мене!«

— »Пане тату! не піду,
Я воювать не буду.« —
»Підстаршая моя доне,
Йди на войну за мене!«
— »Пане тату! не піду,
Я воювать не буду.« —
Найменьшая Маречка
Мовить йому словечко:
»Не турбуй ся, пане тату,
Ось я піду воювати.
Купи коня вороного,
І сіделце на його;
Стальовую шаблечку,
І пістолів парочку.«
— »Ох, доню моя милая!
Чи ти знаєш? война злая!
З-за других не видавай ся,
В строю зоставай ся.«

Як на войну знаряжали,
Сестриці ю оплакали;
Як на коника сідала,
Батько й ненька оплакали...
А вона на те не дбала:
Із строю ся поривала,
В табор вражий ся вдавала.
Король тому ся дивив,
І вояка похвалив:
»Отто вояк страшний, дивний,
Та ще к тому й уродливий!
Як-би така дівчина,
Була б мені женишина!«
— »Королю! дівчина я:
Держись слова, я твоя!«

9.

Отруя.

— Де ти була, моя Ганночко?
»На весільї, моя ненечко.«
— Щó давали тобі їсточки,
Моя доню, моя Ганночко?
»Непосолені три рибочки...
Горе мені, моя ненечко,
Лишечко, болить головочка!«
— Щó давали тобі питочки,
Моя доню, моя Ганночко?
»Винце, винце, моя ненечко...
Горить лице, болить сердечко.«
— Де полегша тобі, донечко,
Моїй доні, моїй дівчині?
»В церкві, в церкві, по середині!«
— Щó послати тобі, донечко?
»Стели білу сорочечку,
Та соснову ще дощечку.«
— Чим укрити ся тобі, донечко?
»Клади, мамо, свою донечку,
А під нею і над нею дощечку.«

ІV. 13 СЕРБІЇ.

ПІСНІ.

1.

Кидав сьвіт Конда, текли сльози в матки;
Вмер, поховали його коло хатки!
Конду поховали в зеленім садочку,
Під померанцем, в темнім холодочку.
Мати що-ранку на могилі плаче,
Чує що-ранку: і в могилі стогне...

»Чи тобі, синочку, тяжко в могилі,
Чи твої кости дошки придавили?«
Голос з могили: »Мати моя мила!
Не важка дошка, не тяжка могила;
Та як коханка сльозу проливає,
Сльоза та в могилу мою западає;
Як вона горе своє проклинає,
Кости ворухить, покій мій взурає!«

2.

Під горою криниченька;
Там вмивалась дівчинонька,
Вмивала ся, говорила:
»Лице мое лебедине!
Як-би можна мені знати,
Що прийде ся цілувати
Мое личенько старому,
Пішла б по полю пустому,
Полинь рвала б та давила,
Полинем що-дня ся мила:
Тільки б він поцілував ся,
Полинем би одізвав ся
Йому поцілунок кожний!
Коли-б же я відгадала,
Що молодий кохати-ме,
В біле лице цілувати-ме,
Квіточок би назбірала,
Із них сок повидавляла
Пахученький, солоденький,
Своє личко б їм вмивала:
Як прийшов би молоденький
Та зо мною цілував ся,
Йому б медом одзивав ся,
Медом поцілунок кожний!«

3.

Три туги.

Соловейко, мала пташка, всіх розвеселяла,
Тільки мені молодому три туги придбала :
Туга першая для мене, для серденька мого —
Не женила мене ненька рано молодого ;
Туга другая для мене, для серденька мого,
Що не грає вороненький коник підо мною ;
Туга третяя для мене для мого серденька —
Прогнівала ся на мене дружина миленька !
Викопайте мені в полі широку яму,
На два списи широку, а вздовж на чотири ;
В головоньках червону рожу посадіте,
А в ніженьках водиченьки потік проведіте :
Може прийдуть молоденькі рожею квітчать ся,
Може прийде хто з стареньких водиці напить ся.

У. ІЗ ПОЛЬЩІ.

1. МОРЛАК В ВЕНЕЦІЇ.

[Із Міцкевича.]

Як остатня кошійка вже в мене загинула,
Мене зараз невірна дружина покинула ;

Волох же прийшов тай каже,
Що він добре, добре зна вже,
В яким місті дадуть пити,
Їсти й хороше ходити...

Та і грошей, каже, не платити-мемо ;
Наберем ще й грошей, не лічити-мемо...

»Як облитий, у золоті, в сріблї ходити-меш ;
Що захочеш робить, тільки те і робити-меш ;
Там напйтку, там-то корму !
Наберем ще і до дому !

Сріблом, золотом блищати-мемо,
Шаблею ясененькою брязчати-мемо!

Як завернеш в село, вийдеш ти за ворітчка,
То й одсуне кватирочку кожна дівчиночка;

Як затянеш пісню в літку,
Кине кожна тобі квітку.

Швидко, шпарко, бо як ждати-мемо,
Довго місця в місті тім шукати-мемо...«

Я повірив, дурний! та і кинув родиноньку,
Тай зайшов на чужину в лихую годиноньку!

Тяжкую несучи покуту,
З хлібом їм що-дня отруту:

Чи до віку ізморяти-му ся,
Як пес на ланьцюзі zostавати-му ся?

Кажу дівчині про мою бідну головоньку, —
Ізгнущається дівчина з нашої мовоньки;

Люде з нашого тут краю
Стали иншого звичаю!

Як билинка, не приймати-му ся, —
Я в чужині вітром розмітати-му ся!

Рідна мати, країно, країночко!...
Де поглянеш — приятель, поглянеш — дружи-
[ночка...

Рідні, рідная і мова!

Доброго нема ж тут слова:

Не спочивай і не гай ся,

Ласки ж і не сподівай ся;

Як травка, що росла, де трави,
Тай занесла її буря на глиб ставу

2. ДОРОГА.

(Із Вітвицького.)

Дальше в сьвіт — шукать науки!
Годі мліть, зложивши руки!
Чужий розум нам підмога:
В сьвіт дорогу, в сьвіт-дорогу!
Де вікує сніг на кризі,
Де земля в зеленій ризі,
Де без хмар все сонце жарить,
Де щоденно дощ та хмарить,
На моря, на гори з сталі,
На сьвіт, на сьвіт — далі, далі!
З гір на гори, висче, висче!
Де закутав їх сніг білий...
І до сонця ближче, ближче!
Як орел криластий, сьмілий...
Там на вітрі в хмарах стану,
Там ясні зірки достану...
І рукою, і ногою
В хмару вдарю, дощик прольлю
Над землею, над папшнею...
І без лиха і без страху
Полину я по тім шляху:
Срібло в місяця возьму я,
З сонця золото зніму я!

3. ЧОРНОБРІВКА.

(Із Суходольського.)

По середині дороги
Козак зустрів дівчину.
»Козаченьку! болять ноги:
Возьми мене за спину.«
— »Моя мила дівчинонько!
Коник мій брикає.«

»Я возьмусь за козаченька :
Білі руки маю.«

— »А як война? а вороги
І страшні і грізні.« —
»Ворог? о ні, мій дорогий!
Він нас не розрізни.«

Як схиляв ся козачина,
Шабелька брязчала;
Не лякала ся дівчина,
На коня сідала.

Скачуть, скачуть по долині
Коханка, коханий;
Грає, несучи дівчину,
Коничок буланый.

Вже минали і пригорок
Коханий, коханка...
А в козака лихий Турок
Пук із-за курганка!

Козак долї... шабля брязчить...
Кінь по полю скаче...
На коневі Турок летить,
Дівчинонька плаче.

Б. ЛУНА ЩЕ ІЗ НІМЕЦІЇ.

1. ПРИЯЗНІ ДУШІ.

(Із Маттісона.)

Мох поріс, о други, на могилах ваших:
Як же повний місяченько сьвітить,
Кожного із вас душа порхає
Надо мною тихенько.

Ті із вас приязни квітом посипали
Стежку мою в мирі, гріли серце;
Ті голодний розум годували
Словом ситним, розумним.

Може був би з мого човна попас хвилі,
І тріски від скелі полетіли б,
Як-би в бурю приязнії душі
Не порхали край мене.

2. ДОБРА - НІЧ.

(Із Кернера.)

Добра - ніч!

Хто стомив ся, тим ся річ!
Тихо день вже догаряє,
Косар руки опускає,
Опускає на всю ніч.

Добра - ніч!

Пора спать!

Сонні очі заплющать!
Ластівка вже спить на стрісі;
По улицах тихше, тихше;
Либонь хоче ніч сказать:

Пора спать!

Добра - ніч!

Спить без страху, поки ніч,
Поки принесе сьвітання
І роботу й сумовання;
Бог не спить, його вам річ:

Добра - ніч!

3. БУЛО.

(Із Анастасія Гріна.)

Було нас не трохи
На синьому морі:
Все люде веселі,
Один тільки в горі.

До купочки вітер
Попутний нас звів;
Як тільки б змінив ся,
Нас впять би розвів.

І рідную землю
Вихвалював кожний;
Мовляв, найти лучче
На світі не можна.

Хвалили озера,
І річки і море,
Круті сніговії
Та синії гори.

Степи похваляли,
Ліси, луговини...
Один сидів смирно,
Та плакав з кручини.

»Не кожний з нас має
Коханку-дівчину;
Нема чоловіка,
Щоб не мав родини!

Хай буде здорова!
За неї п'ять, братця!
По повній же, вмова,
По повній п'ять чарці!«

Як гукнули разом:
»Здоровя родини!«

Не пив тільки той з них,
Що плакав з кручини.

Не пив, і всю чарку
Він вилив на море, —
І бризнули сльози,
Й насупив ся з горя.

»Була ти цариця
Поморя і моря;
Чи ти потонула?...«
Й заплакав він з горя.

(Се про Венецію писано. Була вона колись
меж царствами і меж панствами найславніша:
над морем панувала і над землею царювала; так
далі ж, бач, ні на-віщо звела ся.)

4. ХЛОПЧИК ПАСТУШОК.

(Із Улянда.)

По-над лугом, річкою зелена гора,
З гори церква з-тиха позирає;
Хлопчик-пастушок в сопілочку у річки гра,
Й веселесенько співає.

Коли се з дзвінниці бов, дзелень і тень-телені!
Либонь дяк співає смутно...

Хлопчик встав, замовк, тай слуха: дзвін все дзень-
дзелень!

А в очиях йому мутно...

Кого незабаром вкриє божая трава,
Й той співав колись у річки...

Колись дзвін теленькне, і по нас дяк заспіва,
Хлопчик, хлопчик невеличкий!

5. НАВІЩЕНЬНЯ З МОГИЛИ.

(Із Еленшлегера.)

Пан посватав ся і взяв дівчину,
І прижив він з нею три дитини.

І три роки вона панувала,
На четвертий її поховали.

Пан поплакав по своїй коханці,
Далі й оженив ся на панянці.

Нехорошу вибрав він панянку:
Малі діти плакали що ранку.

Вона од них чолом не приймала,
Сиріток ногою відпихала.

Як плакали вони їстки, питки,
Говорила: пропадіть ви, дітки!

Взяла у них подушку біленьку,
Положила соломку гниленьку.

Взяла вона свічку із кімнатки,
Лягли дітки в темній хаті спатки.

Лякали ся, плакали, не спали,
Слізеньками неньку викликали.

Чує ненька, дітки жалібненько
Плачуть, кличуть: де ти, де ти, ненько?

І до Бога душечка летіла:
»Пусти, Боже, до діток з могили!«

— »Лети, мати! тільки не бари ся:
Кукурікне, в могилу верни ся.«

Зозуленька пізно прилітає,
Кватирочку в пана одсуває.

Входить мати до діток в кімнатку:
»Чого лягли на соломці спатки?«

— Забрала в нас подушечки пані! —
»Чом сьвічечка не горить в ліхтарні?»

— Взяла пані й сьвічечку з ліхтарні.
Мамо мамо! нас не любить пані!

Мамо, мамо! дай нам їсти, питки!
Не кидай нас! бо ми твої дітки! —

Вона тихо ключі в сонних брала,
Сорочечки з скрині повиймала.

Діточки нагодувала, вмила,
І в біленькі сорочки оділа.

Далі сонним ключі оддавала;
Сумна, страшна до їх промовляла:

»Зоставила я засіки повні;
За-що ж мої діточки голодні?

Я придбала пражі повні скрині;
За-що ж діткам спати на гнилині?

У коморах воскові кружала;
Чи то й лою на сьвічку нестало?

Як кликнуть ще раз мене небогу
Мої дітки, підемо в дорогу.

На суд вкупі підемо до Бога —
Ви, дітки мої, і я небога.

Як заплачуть діточки голодні,
Ляжете ви на столі холодні.

Як без сьвітла ніч дітки злякає,
На труні в вас сьвічка запалає.

Як заплачуть вони на гнилині,
Спати-мете в гнилій домовині.»

Як сказала — і пропала! Мова ж ізлякала
Панею і пана;
Вони дітки голубили, годували, мили
Що-дня, пізно й з-рана.

6. ПІСНЯ САДОВНИЧОГО.

(Із Улянда.)

Ох, червоні квітки!
Утікайте в ліски!
Не давайте ся рвать,
І в вінок заплітатъ
Вас для царівни-голубки...

Хоч як мак червонїв,
А як швидко зжовтїв...
Ох, червоні квітки!
Ті невічні вінки!
В серці туга довговічна...

ПРИЛІСКИ.

Матеріяли: 1) Думки и пісні та ще де-що Амвросія Могилы. Харьковъ. 1839. — 2) И. Бецкій. Молодикъ. Украинській альманахъ на 1843. р. Харьковъ. 1843. (І. 29 і 30.) — 3) Южный русскій зборникъ. Изданіе Амвросія Метлинскаго. Харьковъ. 1848. (І. 1, 16, 19, 20.) — 4) Думки і пісні Амвросія Метлинскаго. Видав др. Кирило Студинський. Львів, 1897.

І. ДОПОВНЕННЯ.

1. Замітки про українсько-руську мову.

Метлинський, яко передне слово до своїх „Думок і пісень“, подав (на стор. 3—34) „Замѣтки относительно южнорусскаго языка“, де межі иншим так каже:

Українсько-руська мова, котрою говорили наші перші літописці, що немов в ковчезі від потопу часів зберегли заповіт прабатьків російського царства для потомства, — українсько-руська мова, у котрій батьки наші в своїх думках оспівали жите і славу України, тої сьвятої колиски могучого царства, — мова, у котрій мабуть звучали річі князів кіївських, прабатьків наших царів православних, котрої слова і вирази й до нині звучать в сьвятім письмі... українсько-руська мова, кажу, з дня на день забуває ся і мовкне, і прийде час — забуде ся і умовкне... [Пізнійше Метлинський, видаючи в р. 1849. „Южный русскій зборникъ“ з поезіями Петренка, Ст. Александрова і Макаровського, а в р. 1852. „Байки й прибаутки“ Боровиковського, мабуть вже не гадав так.] І може тільки в сумних піснях слова єї долетять до потомства, і слова єї найде потомство в темних для себе місцях літописи, подивує ся тим рідним незнакомцям, назве їх недоглядом переписчика — і поправить... Але може бути й то, що в добі нехтованя українсько-руської мови пробудить ся

любов до неї. Хто-ж збере, як добрий син порох батьків своїх, счезаючи останки українсько-руського слова? Они розсіяні від Висли до Кубані. — Метлинський радіє, що в „Журнал-і министерства народного просвіщенія“ на рік 1838. появили ся початки студій над українсько-руською мовою, і припускає, що се початок а не кінець праці над тим предметом.

В замітці I., порівнюючи вимову Москаля, Українця і Поляка, каже: У Великорусса замітне при вимові слів напружене губних мяснів і стиснене уст, через що звуки, так сказати б, проціджують ся тай одержують особливу силу і різкість, котра впрочім при чистій вимові має щось приємного; напротив в Українця пливають звуки свободно і спокійно і льють ся з фалею повітря з отвертих уст, а від сего походять і особлива м'яккість та ніжність і спів властивий єго виголосови. Если польська мова по своему щебетаню і бреччаню, по своему бржмєню, підходить в устах прекрасної Польки до звуків арфи, гітари, гуслів, а великоруска мова різкістю своїх тонів подобає то на скрипку то на клярнет, то мова Українця-Русина своєю м'яккістю і ніжністю подібна до звуків віолончелі або флєта, а загальною мелодією зближає ся до словено-церковної мови.

В II. замітці Метлинський пише: Відтіни наріччя червоно-руського не суть важні і майже всі містять ся: в уживаню заіменників я, ты, ся, ми, ти, єи замість мене, тебе, себе, мені, тобі, собі; в відділюваню від дієслова заіменника ся — ся взять зам. няять ся, ся забарить зам. забарить ся і т. п.; в опусканю ть в 3. особі одиничного числа в дієсловах на єи — вкриває ся зам. вкривається, двигає ся зам. дигається і т. п. Всі ті прикмети придають червоно-руській мові багатості ніжності і могли би з користію бути введені до мови Українців. Крім того в дієсловах уживає ся, по-при звичайних українсько-руських минулих простих часах (знав, знала, знало), еще, по приміру польської і церковної мови, зложені: знав-єм, знала-м, знало-м, знав-есь, знала-сь, знало-сь, знали-єми, знали-сте.

В замітці III. і IV. говорить о правописи в українсько-руськім письменстві і подає взірці правописи Максимовича, Котляревського, своїх „Думок і пі-

знати, що єго мова спосібна до вираження й дуже ніжних душевних порушень в їх найніжнійших відтінках; прочитайте думи Українця, коли хочете знати, що мова єго в силі малювати і величні з'явища природи і народні розрухи та свари, що она здоліє нагадувати о недовідомих Божих путях в подіях, здоліє виражати і роздираючий нам серце регіт розпук.

В замітці VIII. Метлинський говорить о давности українсько-рускої мови. Близька і подібна до неї мова існувала вже в часі сьв. отців Кирила і Методія, і они не лишили єї своєї уваги. Коли в мові українсько-руській сходять ся властивости ріжних і старих язиків ріжних і старих славянських племен, то значить, що єя мова не єсть молодію паростію одного із славянських язиків, але що она виросла зі спільного з ними стародавнього кореня і черпаючи з того кореня оден з ними животний сік, vzросла самостійно, вилеліана народним житєм, народними обставинами. На се і подає Метлинський ріжні докази.

В замітці IX. виказує поет, що українсько-рускою мовою говорили не лише ті, котрі інакше говорити не навчили ся, і писали не лише ті, котрі інакше писати не вміли, але в наших літописях сильно і часто пробиває ся суцзя українсько-руська мова якби з-під кори мови мертвої, сьвятої, словено-церковної. І не тільки в російській Україні але зарівно і в Червоній Русі літописці уживали тої мови в своїх творах. Ба, она панувала і в тих руских землях, що належали до королівства польского, тай говорили нею як низші так і висші кляси народа, говорили і на дворі Великих князів литовских і в знатнійших домах, в ній провадили ся дипломатичні зносини, в ній писали ся важнійші акти державні. Сему й не дивуватись, бо все населене Литви було руске, і тільки десята часть були властиві Литовці.

Та і польська мова взяла свої красші прикмети і своє багатство від мови українсько-рускої, котра була вже вироблена і розвита тогди, коли польські писателі мислили і писали по латині.

2. Варіанти.

Метлинський чотири свої думки, поміщені вперше в виданю „Думок і пісень“ з 1839. р., опісля

переробив і подав їх в тій новій формі в своїм „Зборнику“ з 1848. р. Мені три з тих думок (1, 16 і 20) ліпше подобали ся в первістній а одна (19.) в другій формі, і так я їх подав, де-хто уважає инший текст красшим (н. пр. проф. Студинський думки 16.), для того я даю тут сі чотири думки і в другій формі.

1. Бандура.

Кому співати сю співанку,
Як не тобі, рідокоханку?

Та чи то-ж, братця, коли-небудь чули
Старого, сідого козака-співаку?
Його споманімо, зробім йому дяку;
Бо якії чули, й тії забули!

Чи-то про гетьмана, чи про гайдамаку
Дідусь заспіває, в бандуру заграє, —
Голосить бандура, стогне, оживає:
Жаль візьме дитину, жаль візьме бурлаку!

Гомонить народом, вітром пісня вие,
І льється сльозами, і вороном криче,
Мов та дівчинонька жалібненько плаче...

В людей сльози льють ся, серце важко ние...
Та де-ж ти дівав ся, старенький співаче?
Ой, заспівай нам про життя козаچه!

16. Сирітка.

Із неба на світ гульк сьвята неділя, —
І зрадувавсь, повеселішав світ,
І вийшло сонечко мов на весілля,
Із саду божого мов милий квіт.
Чиєсь мале край церкви плаче тихо:
Чи то воно вже знає лихо?

Старе, мале до церкви знай пілнує,
Бо дзвін гуде, теленька, бов та бов!
Вже дяк співа, весь околоток чує;
З кадила дим у небо вже пішов.
Одним одна на улиці дитина,
Пошарпана на їй свитина.

Посипали із церкви чоловіки,
Тьма хлопців, баб, жінок, дідів, дівчат;
Посунулись старці, сліпці, каліки;
Зійшлись сусід з сусідом, з братом брат.
Дитину ту ніхто не закликає,
Ніхто її не привітає.

Ось сонечко вже піднялось, палає.
Пан вигнав мух і зачинившись спить.
Хто лущить сімя, в кремнях, в паці грає.
Хто так собі під хатою сидить.
Сирітка знай по-під тином блукає:
Хіба хатиньки не має?

В піску на сонці дівтора іграє
В біленьких сорочках, прийшло й воно:
Його ніхто не знає, не займає,
Само між ними, все одним одно...
Тим сонце сьвітить, травка зеленіє,
Хто згарбать щастя-долю вміє.

Он біля церкви впять бачу дитина...
Кругом нікого... христить ся, бреде
Шляхом, куди з покойним домовина
Та піп з кадилом інколи іде.
Прийшло туди і сіло на могилу —
Богато їх там зеленіло!

В вечерню дзвони вже людей скликали,
По-за селом гуло вже, бов та бов!
Над гробовищем ластівки літали,
Вітрець вечірній з поля йшов.
Воно к землі, мов к рідній, прилягало,
З могилою мов розмовляло.

Радесенька дитина уставала,
Мов рідних, батька, матінку знайшла;
На сонечко вечірнє поглядала,
Мов рідная там хатонька була;
З очиць слізки упали як роса
На травку... може в небеса!...

19. Старець.

Не до конца забвень будеть нищій.

Вітрець передзімний, вохкий, холодненький
В поблеклій діброві листом шевелив, шелестів,
Йшов старець з торбиною сивий, старенький
По листю червоному й жовтому, лист хрупотів...

„Колись-то, як Бог ще не взяв в мене батька і неньки,
В сю пору на тік було возим стіжки...
Було в нас усього: і хата й садки зелененькі —
Вишневі, грушові, медок і бджілки...

Умерли — злі люди прогнали з хатини,
І старцем пустили малого мене...
Схиляю головку старому й дитині,
Мені й ненароком ніхто не кивне!...

По селах тинаю ся, сплю коло тину:
Не рідні, чужії і хати і тин!...
Мене може вітер в лихую годину
Зорве як билину... не бовкне і дзвін!...

А ще і для мене Бог на сьвітї радість зберіг:
В село причвалаю в неділеньку вранці,
Та й слухаю... бов!... то я в церкву, мерщій на поріг!...
То дом не чужий і для божого старця!...”

Вітрець передзімний, вохкий, холодненький
В діброві поживклій листом шевелив-шелестів...
Дзвін бовкнув... йшов старець швиденько, швиденько,
А далі втомив ся, схилив ся, присів та й зомлів.

20. Козачі поминки.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,
Як на Ляха, Татар налітав,
Смерть і спис напускав:
Там по степу тихо
Туман розлягаєть-ся,
А місяць з-за хмари
Погляне й ховаєть-ся.
Степ-земля рідну й нерідну
Кров допиває;

Стогне меж трупом щось, стогне,
Мов розмовляє!...
То старий козак із сином
Віку доживає.
То порубаний із посіченим
Оттак розмовляє:

- Батьку, батьку, в грудях душно, в серці пече,
В горлі засихає!
- Кров край мене, сину, кров із мене тече,
Водиці немає!
- Батьку, батьку, сумно в степу, хто оплаче,
Хто нас поховає?
- Чуєш, синку? чорний ворон вєть-ся, криче,
Поминки справляє!
- Батьку, боязно, морозом подирає,
Тяжко, тіло стигне...
- Ворог теплий... труп і кров... умий ся, вкрий ся,
Хай не даром гине...

Оттак розмовляло,
Хрипіло, стогнало,
А далі замовкло,
Та кровю дзюрчало.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів, —
Ворон крикав, спускав ся, літав
І на трупи сідав...
Чуєш, як і вітер
Засвистів, загомонів?
Плаче, оплакує
Козаків, своїх братів!
По степах, по байраках
У пісках кістки ховає,
Пісню поминальну,
Пісню довгую співає.

II. ПОЯСНЕННЯ.

А. ПЕРВОТВОРИ.

І. Бандура. Стор. 7, стр. 9. рідодокоханок =
коханок роду, любимець родини.

2. До вас. 8, 8. хороми = будинки, тереми.
3. Зрадник. 8, 4 з д. родина = рідний край, рідний нарід.
5. Кладовище. 10, 22. мають (маяти) = колишуться, повіваються.
10. Підземна церква. 15, 8. бійниця = отвір в мурі, куди стріляє ся на неприятеля.
11. До гостей. 15, 2 з д. доля (росс.) = частка, пайка, уділ. — 16, 1. сльота = слота.
13. Покотиполе. 17, 10. віжки = важки, ліци, уздечка. — 18, 3. причудив ся = причув ся, видав ся, здавав ся.
15. Самотні співці. 21, 18. плотина (росс.) = гребля, загата.
17. Думка Червонорусця. 23, 9. вимощених = брукованих.
19. Старець. Старець = жебрак.
22. Шинок. 30, 4. кручина = журба, гризота.
23. Ніч. 31, 6. Псло = лівобічний доплив Дніпра.
24. Пожар Москви. 32, 8 з д. рать = військо. — 33, 4. жарнути = скоро прийти, прилетіти, пригнати.
27. Глек. 35, 18. сількось = байдуже, все одно, дарма. — 5 з д. пеня = напасть, кара. — 36, 23. голінний = бойкий, хоробрий, справний. — 37, 23. драть = дерти, молоти.
30. Рідна мова. 42, 17. ретивий (росс.) = емкий, огнистий, баский. — 19. спесивий (росс.) = гордий.
Поезії 3. (Зрадник), 18. (Гетьман) і 20. (Козача смерть) визначний českий поет Челяковский переложив на českу мову.

Б. ПЕРЕКЛАДИ.

А. І. 3. Смерть царя. 46, 8. Таганрог = місто в катеринославській губернії над Азовским морем. Там умер цар Александр І. 1825 р., а в р. 1831. поставлено ему памятник.

V. І. Морлак в Венеції. 58, 20. Морлаки = Сербі (і Хорвати) в горах Далматії.